

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2022-4-2

**Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года**

Хива-2022

Илёсов А.А. Саноат маҳсулотлари экспортини қўллаб-қувватлашнинг етакчи мамлакатлар тажрибаси	195
Иминов А. Хавфсиз ва обод маҳалла “Хавфсиз шаҳар” лойиҳасининг мустаҳкам пойдевори сифатида	201
Калимбетов Ж.К. Аҳоли даромадларини оптимал солиқ тортишни илмий назариялари	204
Курпаяниди К.И. Прогнозирование развития институтов в сфере малого предпринимательства	208
Мамуров Д.Э. Проблемы формирования инновационной системы промышленных предприятий ...	212
Матякубов Н.Р. Ўзбекистонда аҳолини уй-жой билан таъминлаш давлат сиёсатининг устувор бўлаги сифатида (2016-2021 йиллар): тарихий таҳлил	215
Мирзаев А.А. Диний туризмнинг туризм индустриясидаги ўрни	218
Мухторов Ў.Б., Самиев Ш.Ш. Қишлоқ хўжалигида ер ресурсларидан самарали фойдаланишни рағбатлантиришнинг аҳамияти	221
Мухторов Ў.Б., Хўжакулов А.Я. Қишлоқ хўжалигида суғориладиган ерлардан белгиланганидан бошқа мақсадда фойдаланиганда жарима миқдорларини аниқлаш мезонлари ва услубларини такомиллаштириш	226
Назарова Г.У. Значение налогов в государственном бюджете: анализ национальной и мировой практики	232
Нурматов Д.Н. Аҳоли бандлигини оширишнинг амалий йўллари	234
Отабоев Ф.О. Механизм улучшения баланса между экономическим ростом и капитальными ресурсами	237
Розиқов Ж.М. Мева-сабзавотчилик кластерларини ривожлантиришнинг илмий-назарий асослари	240
Саидова Ф.К., Ражабова М.А. Возможности для развития рынка услуг в Бухаре	250
Сайфутдинова Н.Ф. Рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида саноат корхоналарида инновацион фаолиятни ташкил этишнинг объектив зарурияти ва ижтимоий-иқтисодий аҳамияти	253
Сулейманова Ш.А. Влияние инновационных технологий на текстильную промышленность	257
Хасанова Ю.М. Повышение инвестиционной привлекательности регионов в Республике Узбекистан	259
Хаджимуратов А.А., Мамадалиев Н.К. XIX асрнинг охири – XX асрнинг бошларида Туркистонда тадбиркорликнинг ривожланиши тарихи	262
Хамрокулов У.А. Саноат корхоналарида инновацион салоҳият тузилиши ва унинг аҳамияти	266
Ходжаева Д.Х. Потенциал сферы туризма в развитии экологически развитого общества	270

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Саидакбарова С.П. Инглиз тилида иқтисодий эвфемизмларнинг келиб чиқиш сабаби ҳамда уларнинг қўлланилиши	273
Abdujjabarova K. H. Methods of developing reading comprehension skills in the field of foreign language teaching (on the example of journalism)	275
Seitbekova D. A. Values as the essence of culture	277
Ibragimova. S. B., Xolyorova Sh. Q. Development of lexical competence in students of higher educational institutions	281
Раҳимова. С.А. Заргарлик санъати ва ҳиндистон тақинчоқларининг таржималарда берилиши.....	284
Пулатова З.А., Инглиз тилини ўқитиш жараёнида талабаларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш (бўлажак иқтисодчи мутахассисларни тайёрлаш жараёнида).....	288
Ergesheva N.T. Pedagogical technology and clil in foreign language teaching.....	291
Самиева С.Н. Талабаларда инглиз тили назарий грамматик субкомпетенциясини такомиллаштиришнинг инновацион методлари.....	293
Sativaldiyeva S.D. Development of translation methods in western countries.....	298
Kurbonova N.N. Xorijiy tillarni o'qitishda aralash ta'limning roli.....	300
Tursunova U. A. Mechanism of developing professionally communicated communication competence in future economists (in the process of learning english)	302
Boltayeva S.M. Yakuniy davlat nazoratida talabalar bilimni baholashning reyting tizimi.....	304
Ibodullayeva. U.KH. Examination of independent learning skills in foreign language lessons.....	306

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ**ИНГЛИЗ ТИЛИДА ИҚТИСОДИЙ ЭВФЕМИЗМЛАРНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ
САБАБИ ҲАМДА УЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ****PhD. С.П. Саидакбарова, ТДШУ**

Annotatsiya. Ушбу мақола иқтисодий эвфемизмларнинг таҳлиliga бағишланган. Когнитив тилшуносликда лингвистик тадқиқотларнинг янги тенденцияси тил ва онг ўртасидаги муносабатни ўрганиш билан шуғулланади. Эвфемизмлар ёмон ёки ҳақоратли сўзлар ёки ибораларни алмаштирадиган кучли лингвистик воситалардир. Эвфемизация эвфемизмларнинг шаклланиш жараёнини англатади. Шунинг учун эвфемизмларни яратиш учун қандай когнитив механизмлардан фойдаланилганлигини аниқлаш, чунончи иқтисодий эвфемизмларнинг онгимизда қандай таснифланганлиги ва концепциялаштирилганлигини тушуниш муҳимдир. Таҳлил қилиш учун Британиянинг энг машҳур онлайн газеталаридан бири бўлган *The guardian* дан мақолалар танланган. Биз ушбу мақолалардан олинган 10 та эвфемизмларни топиб, уларни шакллантириш учун қандай билим механизмидан фойдаланилишини текширдик. Бундан ташқари, улар қандай семантик соҳаларга тегишли эканлигини кузатдик (масалан, иқтисод, сиёсат).

Kalit so'zlar: эвфемизм, иқтисод, манипуляция, атама, таъсир, алоқа, оммавий ахборот.

Abstract. This article is devoted to the analysis of economic euphemisms. In cognitive linguistics, a new trend of linguistic research deals with the study of the relationship between language and consciousness. Euphemisms are powerful linguistic tools that replace bad or offensive words or phrases. Euphemization refers to the process of formation of euphemisms. Therefore, it is important to determine what cognitive abilities are used to create euphemisms, to understand how truly economic euphemisms are classified and conceptualized in our minds. Articles were selected from the *Guardian* which is one of Britain's most popular online newspapers. We found 10 euphemisms from these articles and checked what kind of method has been used to form them. We also observed what semantic areas they belong to (for example, economy, politics).

Keywords: euphemism, economy, manipulation, term, effect, communication, mass media.

Кирриш: Охириги йилларда жаҳон тилшунослигида иқтисодий эфемизмларни лингвопрагматик ҳамда лингвокогнитив жиҳатдан ўрганишга қизиқиш ортиб бормокда. Дунё тилшунослигида эвфемизмларга қизиқиш XIX да ривожлана бошлаган болсада ўзбек тилшунослигида бу тармоқ нисбатан янги ҳисобланади. Инглиз ва ўзбек тилларида эвфемизмларнинг келиб чиқиши, уларнинг семантикаси, қандай тил бирликлари билан ифодаланиши борасида илмий ва амалий ишлар олиб борилган бўлсада, иқтисодий эвфемизмлар икки тилда ҳали чоғиштирилиб ўрганилмаган.

"Эвфемизм" атамаси ҳақида биринчи эслатма 1656 йилда юнонча *euphemismos* сўзидан (*eu* – "яхши" ва *phemi* – "гапимраман") яралган, инглиз тарихчиси ва тилшуноси Томас Блаунтнинг Глоссографиясида "ёмон сўзнинг яхши ёки фойдали талқини" деб таърифлаган ("ёмон сўзнинг яхши ёки қулай талқини") [1. Enright D.J.]. Эвфемизмлар муаммоси XX аср давомида Европа ва Америкада кенг ривожланди, мамлакатимизда эса эвфемизмлар мавзуси узоқ вақт айтилмаган тақик остида бўлган. Рус тадқиқотларида бу муаммо фақат XX асрнинг сўнгги ўн йиллигида кўтарилди. Ҳозирги кунда эвфемия муаммоси рус тилшунослигида фаол ўрганилмокда. Шунга қарамай, ушбу ҳодисани аниқлаш учун ҳали ҳам умумий қабул қилинган мезонлар мавжуд емас, эвфемизм чегаралари ҳақида умумий тушунча, эвфемизация усуллари таснифлаш мавжуд эмас [2. Николаевна Н.Н.].

Эвфемизмларнинг келиб чиқишига қарайдиган бўлсак улар ўтмишда бўлган таъқиқлар билан боғлиқ. Ҳар бир миллатнинг ўзига хос табулари мавжуд бўлиб, улар тарих, дин, маданият, урф-одат ҳамда яшаш тарзидан келиб чиққан. Баъзи нохуш вазиятларни юмшатиш мақсадида қўлланиладиган иборалар, динда ҳаром саналган нарсалар, табулар ҳам эфемизимларга киради. Шунинг учун ҳам эфемизимлар лингвомаданий жиҳатдан кенг таҳлил қилинади. Этнолог Дж. Фрезер табу сўзини икки гуруҳга бўлади:

- 1) атоқли отлар (тирик ҳамда оламдан ўтган қариндошлар, султонлар, тангри ва бошқа илоҳий инсонлар исмлари)
- 2) умумий сўзлар

А.А. Реформаторскийга кўра эфемизмлар таъқиқланган сўзлар ўрнига рухсат этилган бирикмаларни қўллаш демакдир. Ажабланирлиси шундаки, эфемизмларга кўплаб таърифлар мавжуд. Вардха эфемизмларни "ҳар қандай жамият ўзи учун зарарли деб ҳисобланган хатти-ҳаракатлар, уларга ташвиш, хижолат, ор-номус ёки уят келтираувчи омилларни тақиқланиши ёки олдини олиш"деб таърифлаган. Грамлей & П эса эфемизмларни[3. Реформаторский А.А.] "натижада ҳақиқий дунёдаги ўзгаришлар емас, балки ўзини айбдор ҳис қиладиган ёки тақиқланган мавзу ҳақида гапиришдан қўрқадиган соҳаларда жамият онгидаги ўзгаришлар."

Бурридге бошқа бир таърифни беради "эфемизмлар- маърузачилар ёки ёзувчилар маълум бир коммуникатив ҳолатни амалга оширишда фойдаланмасликни афзал кўрган ибораларга юмшок ёки ҳеч бўлмаганда зарарсиз алтернативалардир".

Мулоқатнинг энг муҳим омили ҳисобланган эфемизмлар мураккаб ҳамда кўп қиррали феномен бўлиб, уларнинг тадқиқи XIX асрдан бери долзарб бўлиб келаяпти. Олимлар томонидан эфемизмлар бир неча турга таснифланган:

- 1) динний эфемизмлар
- 2) иқтисодий эфемизмлар
- 3) сиёсий эфемизмлар
- 4) маиший эфемизмлар
- 5) ирм-сирим эфемизмлари
- 6) профессионал тил эфемизмлари

Юқорида берилган бирликлар орасида иқтисодий эфемизмлар энг долзарбларидан бири бўлиб, жамиятнинг сиёсий, маданий, руҳий олами билан чамбарчас боғлиқдир. Глобаллашув даврида дунё тилшунослигида иқтисодий терминларни ўрганишга, таҳлил қилишга ҳамда тушунишга талаб ортиб борапти.

Иқтисодий эфемизмлар тармоғи тилшуносликда янги бўлиб, олимлар томонидан чуқур ўрганилмаган. С.Н.Оралованинг фикрича мазкур эфемизмлар ривожланиши асосий эфемизмлар гуруҳи савдо, банк ҳамда саноат соҳаларидаги салбий оқибатларни юмшатиш мақсадида қўлланилади[Орлова С.Н.] Бу фарзани Е.Э. Волошенка ҳам илгари суриб сиёсатчилариқтисодий эфемизмларни халқнинг ишончига кириш учун қўллайдиган мулоқат усулларида бири деб таъкидлайди [Волошенко Е.Э.]. Иқтисодий ҳамда сиёсий масалаларда одамларга энг кучли таъсир сиёсий ва иқтисодий эфемизмлар орқали амалга оширилади.

Бирон-бир муаммони юмшатиш мақсадида иқтисодда кўп ҳолларда эфемизмларга мурожаат қилинади. Масалан, инглиз тилидаги а circular file иборасининг тўғридан-тўғри таржимаси айланма файл бўлиб, ўзбек тили ўқувчиси учун мутлақо нотаниш тушунчадир. Проектни ихчамлаштириш маъносини англатувчи мазкур иқтисодий эфемизм waste-paper basket (ахлат қутисига кетадиган қоғоз) иборасини ўрнига қўлланилади.

Иқтисодий кризис даврида бир неча эфемизм иборалар пайдо бўла бошлади. Масалан:

Economic depression (иқтисодий талофат) - иборасини юмшатиш мақсадида economic crisis бирлиги қўлланилди. The Russian military invasion of Ukraine has been responsible for a massive humanitarian and economic crisis. (The Guardian news. <https://clck.ru/dYamB>) Русларнинг Украинага босқини гуманитар ҳамда иқтисодий кризисга сабаб бўлди.

Depression (талофат) – сўзи эса recession, яъни турғунлик бирлиги билан ифода этила бошлади. The International Monetary Fund's executive board has approved \$1.4bn in emergency financing for Ukraine, and predicted a "deep recession" in Ukraine this year.

Economic punishment (иқтисодий жазо) – термини economic sanction эфемизми билан ифодалади. Fears of escalation are weakening the west's full commitment to sanctions against Russia and military support for Kyiv.

Pressure (босим) – сўзининг ўрнига leverage (таъсир ўтказиш) бирлиги ёрдамида қўлланилади. How Exxon is leveraging Texas courts to silence its climate critics.

Pink slip – ушбу атама ишдан ҳайдалиш маъносини ифодалайди. Илгари компаниялар пушти варақларга босилган хабарномаларни тарқатиш орқали ходимларни ишдан бўшатишган.

Market Cannibalization [The Guardian] – ибораси компаниянинг янги маҳсулоти унинг аввалдан мавжуд бўлган маҳсулотларини сотишга салбий таъсир кўрсатганда, яъни ўз савдосини ўз йўқ қилганда қўлланилади.

Бу эфемизмларнинг қўлланишидан асосий мақсад сиёсий мўжораларда дипломатик

алоқаларни сақлаб қолиш, ҳақорат сўзларини ишлатмасликка уруниш ҳамда халққа маълумотларни мўхтадил етказиб беришдир. Бу борада оммавий ахборот ҳамда журналистларнинг иқтисодий эвфемизмларга кўп мурожаат қилишларига гувоҳ бўлишимиз мумкин. Бундай эвфемизмлар тил манипуляцияси ҳам дейилади.

Л.Рацибурскийга кўра лингвистик манипуляция бу нутқ таъсирини бир тури бўлиб, унинг мақсади психолингвистик механизмлар ёрдамида қабул қилувчининг психикасига ёт қадриятларб истак ва мақсадларни зўсиз киритишб танқидий идрок этишни келтириб чиқаришдир.

Адабиётлар рўйхати

1. Enright D.J. Fair of Speech: The Uses of Euphemism. Oxford Univrsity Press, 1985.
2. Николаевна Н.Н. Эвфемизмов экономического дискурса (на материале английского и русского языков) . Электронный научно-практический журнал «Гуманитарные научные исследования»
3. Реформатский А.А.. Учебники и сборники упражнений по грамматике английского языка / "Введение в языковедение"
4. Орлова С.Н. Причины появления эфемизмов в экономической прессе. Вестник Университета Российской акемии образования №5, Москва 2020. С. 169-172.
5. Волошенко Е.Э. Явление эфеми в современном английском языке. Диссертация Белгород 2019. С.26.

UO'K 7.202

METHODS OF DEVELOPING READING COMPREHENSION SKILLS IN THE FIELD OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING (ON THE EXAMPLE OF JOURNALISM)

K. H.Abdujabarova

Lecturer at the Department of foreign language, JMCUU

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'qub tushinish yoki mustaqil og'zaki nutq asosida tuziladi va rivojlanishi xaqida fikrlar boradi O'ng yarim shar bolalik davrida o'qib tushunish orqali og'zaki nutqning rivojlanish jarayonlarida muhim rol o'ynaydi. Hozirgi fikr shuni ko'rsatadiki, talabani nutqini shakllantirishning dastlabki bosqichlarida etarli darajada tushuncha va erkinlik, albatta, nutq aktini shakllantirishda o'ng yarim sharning faol ishtirokiga bog'liq. Nutq vositalarining ongli va erkin shakllanishini qo'llashda etakchi rol nutqda ustunlik qiladigan miya yarim sharining (odatda chap) bo'linmalariga tegishli.

Kalit so'zlar: adabiy asarlar, o'qib tushinish, nutq mashqlari, til, leksik atamalar, tarjimalar, grammatika mashqlari

Astract. This article is based on reading comprehension or independent oral speech and provides insights into its development The right hemisphere plays an important role in the developmental processes of oral speech through reading comprehension in childhood. Current opinion suggests that sufficient understanding and freedom in the early stages of student speech formation certainly depends on the active participation of the right hemisphere in the formation of the speech act. A leading role in the application of conscious and free formation of speech means belongs to the subdivisions of the cerebral hemisphere (usually the left) that predominate in speech

Keywords: literary works, reading comprehension, speech exercises, language, lexical terms, translations, grammar exercises.

Introduction: Oral speech, with the help of listening comprehension, is a unique talent unique to man and provides communication with the processes of consciousness through this or that language. The organization of speech function in the brain has been a comprehensively studied science by clinicians, neurophysiologists, and psychologists since the mid-nineteenth century. The first information about the mechanism of speech appeared in the works of P. Brock, K. Wernicke. Subsequent studies of different parts of the cortical area providing speech activity (Brock's center) captured (localized) motor functions of the frontal lobes of the left hemisphere of the brain (for the right side), and the sensory side (Wernicke center) the folds of the left side can be prevented (localized).

Injury to the upper and central sections of the auditory, visual, and motion analyzers is a consequence of speech pathology. When the upper part of the auditory analyzer is injured, the perception of oral speech is impaired, resulting in sensory aphasia (or alalia) as a result of a violation of auditory phonemics. Damage to various parts of the visual analyzer is observed in impaired written speech perception. Disruption of the motor zone in the motion analyzer leads to pronunciation defects, as moving (tongue, lip, soft palate) articulatory organs and immobile (hard palate) as well as sound-producing and respiratory (vocal cords, larynx, lungs, bronchi, trachea, diaphragm) organs will be damaged. The speech listed in the literature is shown as the upper part of the motion analyzer.

Oral speech using listening comprehension consists of complex mental activities of various appearances